

Město radovánek na Dlouhé řece

Lucie Olivová

DOKOŘÁN

Lucie Olivová (ed.)

MĚSTO RADOVÁNEK NA DLOUHÉ ŘECE

Yangzhou v 18. století

© Lucie Olivová, 2014

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické).

Odpovědný redaktor Zdeněk Kárník.

Redakce Tereza Hřibová.

Obálka, grafická úprava, sazba a konverze do elektronické verze Tomáš Schwarzbacher Zeman.

Vydalo v roce 2014 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz,

www.dokoran.cz, jako svou 721. publikaci (164. elektronická).

ISBN: 978-80-7363-660-9

DOKOŘÁN

Město radovánek na Dlouhé řece

Yangzhou v 18. století

Ukázky z Li Douovy knihy *Yangzhouské výletní lodky*
(*Yangzhou huafang lu*, 1795) vybrala, přeložila, uspořádala
a komentářem doplnila Lucie Olivová.

DOKOŘÁN

*Na vydání této knihy laskavě přispěla
China International Culture Association v Pekingu.*

*Upřímné díky za zprostředkování patří
Kulturnímu oddělení Velvyslanectví ČLR v Praze.*

Obsah

Ediční poznámka	9
I. Když se řekne Yangzhou	13
Příznivá znamení	17
Květinový trh	18
Zápasy cvrčků	20
Hostince a čajovny	20
Laskavý úředník a slavný kaligraf	20
Lázně	22
Rybí trh	23
II. O soli a bohatství	29
Bratři Zhengovi a jejich čtyři zahrady	31
Zbohatlí solaři	36
III. Svět poezie	39
Básník yangzhouským prefektem	39
Du Jun	46
Chen Weisong	47
Nejkrásnější slavnosti	50
IV. O císařské přízni	53
Císařská cesta přes Yangzhou	54
V. Záliby vznešených vrstev	61
Zahradní skalky	62

Zahrada za městem	64
Kurtizány	67
Vznešený opat Shizhuang	72
Yangzhouští podivíni	75
Yangzhouská divadelní scéna	80
Vzdělanec Huang Wenyang	82
Dívčí herecký soubor	83
VI. Zábava prostého lidu	87
Vypravěčství	87
Příběhy o ctnostných vdovách	91
Strašidelné příběhy	100
Pouť na horu Zásluh	104
Poznámky	111
Literatura a prameny	119
Slovníček čínských názvů místních jmen	121
Seznam ilustrací	124
Obrazová příloha	127

Ediční poznámka

Čínská vlastní jména a termíny jsou přepisovány čínskou transkripcí *pinyin*, jejíž **výslovnost** se u některých souhlásek výrazně liší od české. Zejména upozornujeme, že:

1. Seskupení *ji, qi, xi, yi* se vyslovují přibližně jako [*tʃi, čchi, si, i*]; seskupení *ju, qu, xu, yu* jako [*tšü, čchü, sü, jü*].
2. Souhlásky *p, t, c, ch, k* se vyslovují s přídechem, tedy [*p^{ch}, t^{ch}, c^{ch}, č^{ch}, k^{ch}*]; *b, d, g*, se vyslovují nezněle, tedy [*p, t, k*].
3. Souhlásky *z-, zh-, sh-, r-* se vyslovují přibližně jako [*dz, dž, š, ř*].
4. V seskupeních *zi, ci, si, zhi, chi, shi, ri* se nevyslovuje samohláska [*-i*], tato slabika znamená pouze protažení předchozí souhlásky se zapojením hlasivek.
5. Koncovka *-ng* se vyslovuje jako nosovka (bez *g*), koncové *-ong* se vyslovuje jako [*-ung*]; koncové *-ian* jako [*-ien*], koncové *-ui* jako [*-uej*].

Čínská osobní **jména** se skládají z příjmení (*xing*), které stojí na prvním místě, a z rodného jména (*ming*), které je následuje. Celé jméno má obvykle tři slabiky, ta první je příjmení a druhé dvě tvoří rodné jméno, například Wang Shizhen. Bratři a bratřenci narození ve stejné generaci obvykle sdílejí první znak rodného jména, například bratři Wang Shizhen a Wang Shilu. Čínský vzdělanec měl však i společenské jméno (*zi*) a jednu nebo více přezdívek (*hao*) – ty si volil sám v jakémkoliv věku. Běžnou přezdívkou býval název jeho studovny. Mužům se zvláštními zásluhami udělil císař ještě posmrtné jméno. Překladaelé někdy nahrazují tato variantní jména rodným jménem, nicméně pokud se drží originálu a jména nemění, může se ta která postava objevovat bez příjmení a pod různými

volenými jmény. Například zmíněný Wang Shizhen je v textu častěji uváděn jako Yishang (jeho *zi*), protože to nezní tak stroze jako oficiální rodné jméno a pisatel tím naznačuje náklonnost. Pozdější pamětníci jej nazývají Wenjian (čestné posmrtné jméno), čímž pisatel projevuje úctu. Díla tohoto básníka jsou však podepsána jeho literárním pseudonymem Yuyang shanren (jedna z několika přezdívek *hao*). Vzhledem k tomu, že přezdívky, ale i místní jména (například zahradních staveb a ulic) nesou význam, jsou uváděny v české verzi, pokud je možné ji vytvořit. Původní názvy jsou seřazeny ve slovníčku na s. 121.

K **datování** se používal konkrétní název roku z pevně stanoveného šedesátiletého cyklu. Pro větší přesnost se uváděla ještě éra panovníka, například „rok *jisi* za éry Kangxi“. Trvání éry se – alespoň za dynastie Qing – krylo s délkou vlády císaře, hovoříme proto běžně o „císaři Kangxim“, přestože Kangxi nebylo jeho osobní jméno, nýbrž název jeho éry vyhlášený při nástupu na trůn. V textu je vždy v závorce uváděn odpovídající rok západního kalendáře. V případě číslovaných měsíců se jedná o měsíc lunární, který se opoždí za západním kalendářem zhruba o pět týdnů.

Cínské tradiční **míry a váhy** nejsou nijak převáděny, nýbrž ponechány a zvýrazněny kurzivou (např. *liang, mu, li*). V poznámce pod čarou je vždy u prvního výskytu uveden ekvivalent v naší soustavě.

V textu je opakovaně zmíněn **zkouškový systém**, na jehož základě byla přidělována místa ve státní správě. Zkoušky měly tři kola: prefekturální se konalo každý rok, provinciální každé tři roky a na ně navazovalo metropolitní kolo. Zmiňuje-li text „nižší stupeň zkoušek“ nebo titul bakalář (*xiucai*), je tím míněno první čili prefekturální kolo. Jeho absolvent získal různá společenská a právní privilegia, třebaže k získání úřadu ho opravňoval teprve úspěch

v druhém kole, v praxi ale většinou až ve třetím – metropolitním kole. Zkoušky bylo možné donekonečna opakovat.

Ostatní historické reálie jsou objasněny v poznámkách.

Přeložené pasáže doprovázejí **odkazy** na originál, tedy na vydání nakladatelství Zhonghua shuju z roku 1960. Odkazy se skládají z čísla kapitoly lomeného číslem odstavce, kterým je zmíněná edice vybavena.

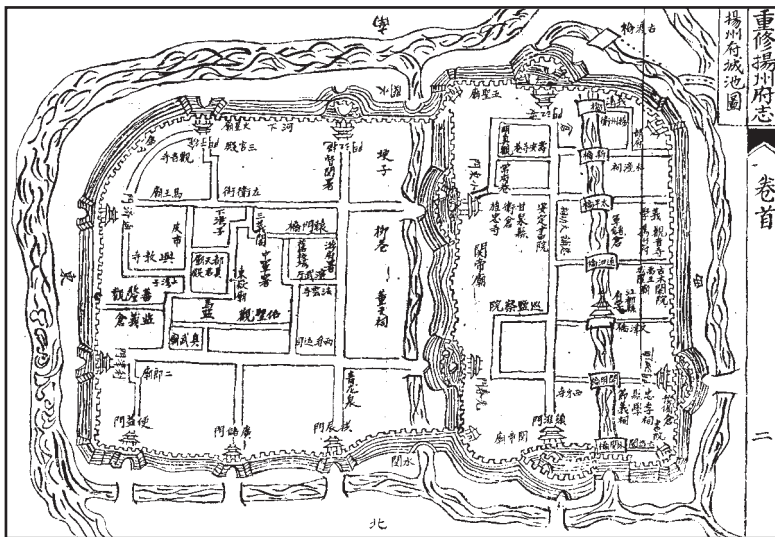
Obr. 1-1: Gao Qipei (1660–1734), Pěšina mezi bambusy. Malba prsty, 36,2 × 57,8 cm, 1712.

I. Když se řekne Yangzhou

V místech mezi terasou Zelených bambusů a pavilonem Průzračné nádhery rostou bambusové háje. Země je poddajná, ale bambus vzdorný. Když výletníci dojdou až sem, pěšina se zúží a oni zůstanou odříznuti od zvuků okolí. Uprostřed bambusů už neslyší ani jejich šumění. Ne nadarmo se říká, že nejkrásnější bambusové háje jsou v zahradách na zdejším jezeře. (14/39)

Město Yangzhou oplývá krásnými zahradami, proslulo originálním výtvarným uměním, ale i rafinovanou kuchyní a tak dále: to je jen několik slupek vrstevnaté cibule, ke kterým lze jeho dary přirovnat. Vyhlášeným pojmem bylo již v šestém století, kdy si je oblíbil prostopášný císař Yangdi z dynastie Sui (581–617). Od těch dob žije ve všeobecném povědomí díky básním, které opěvují jeho podmanivé kouzlo a dostupnost více i méně ušlechtilých radovánek. „Mám-li jet do Yangzhou,“ míní básník, „s tisícem stříbrných u pasu na křídlech jeřába vyrazím.“ Taková je zkrátka vizitka tohoto starobylého města, kde se dalo utrácet snáze než kdekoliv jinde, ale jaké bylo ve skutečnosti?

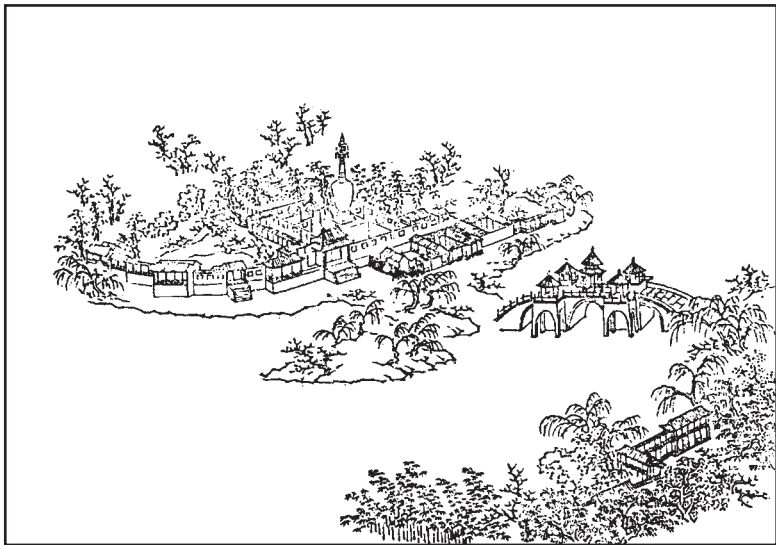
Náročnou zábavu mohlo trvale a ve velkém nabízet pouze bohaté město. Za hospodářským vzestupem Yangzhou stály vcelku prozaické okolnosti. Výhodná poloha na soutoku Dlouhé řeky (Yangzi) a Velkého kanálu nahrávala rozvoji dopravy a obchodu. Yangzhou bylo významným vnitrozemním přístavem již v dobách dynastie Tang (618–960), za dynastie Yuan (1279–1368) se zde stavěly lodě císařské flotily, za Mingů (1368–1644) se rozvinula výroba soli. Stoupající komerční a strategický význam města časem vedl k tomu, že důležité správní úřady byly

Obr. 1-2: Yangzhou, Staré a Nové Město. Dřevoryt z Úřední kroniky prefektury Yangzhou (Yangzhou fuzhi), 1810. Mapa je orientována na jih.

zakládány a měly sídlo právě zde. Yangzhou prosperovalo, v sousedství Starého Města, ležícího na pravidelné síti vodních kanálů, se spontánně rozrostlo ještě větší Nové Město – změt klikatých uliček na pevné zemi. Nápadné bohatství lákalo piráty, kteří v 16. století křižovali čínské pobřeží a odvažovali se hluboko do vnitrozemí. Yangzhou trpělo jejich loupeživými nájezdy a na obranu proti nim bylo také Nové Město opevněno.

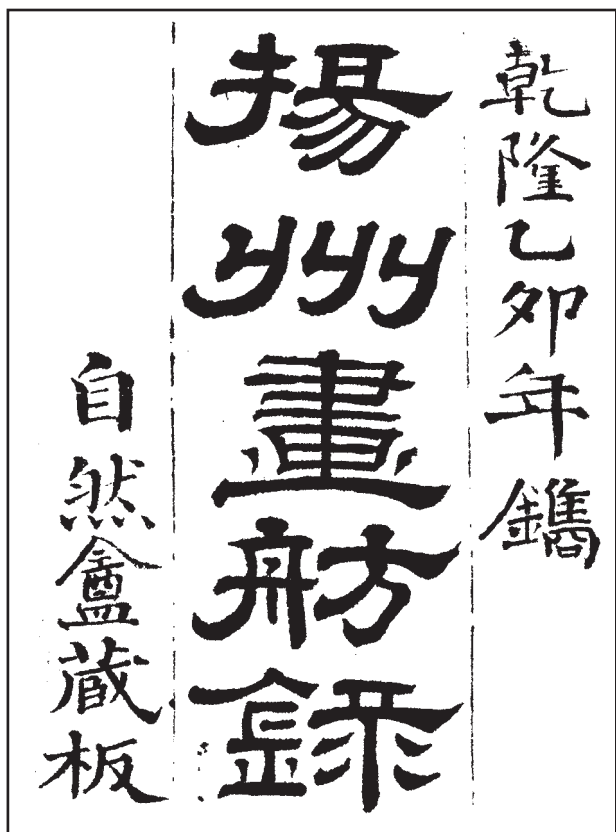
Nástup mandžuské dynastie Qing na čínský trůn v roce 1644 přivodil Yangzhou zkázu: město, které dlouho vzdorovalo qingskému vojsku, bylo nakonec obsazeno a jeho obyvatelé demonstrativně vyvražděni. Přesto se Yangzhou v průběhu dalších desetiletí dokázalo z pohromy vzpamatovat,

Obr. 1-3: Bílá pagoda a most S Pěti altánky. Dřevoryt z původního vydání knihy *Yangzhouské výletní lodky*, 1795.

zapomenout a hlavně – začít znovu naplno žít. O obnovu literární slávy se zasloužili zdejší vysocí úředníci, kteří podporovali básnickou tvorbu; tato činnost dodávala městu na prestiži. V osmnáctém století již nebylo jedním z mnoha prosperujících měst v Číně, ale právě tím městem, kde kvetla kultura a s nímž v tomto ohledu nedokázalo soupeřit žádné jiné. Žádné místo nepřitahovalo stejnou měrou vzdělance – tehdejší „turisty“, kteří dokázali ocenit krásu zahrad a klášterů, úroveň hudebního divadla, vybranou kuchyni, luxusní řemeslnou výrobu a vyhlášenou krásu kurtizán. Yangzhou se stalo střediskem umění a vzdělanosti, mekou básníků a intelektuálů, kteří zde tvořili v liberálním ovzduší pod patronací pohádkově bohatých

obchodníků se solí. Významné osobnosti, které v Yangzhou třeba jen krátce působily, spoluvytvářely zdejší kulturní paměť. K vrcholnému rozkvětu město dospělo v osmnáctém století za opakovaných návštěv císaře a jeho dvora, které vítala nevypsá-
telná nádhera a pompa.

Obr. 1-4: Titulní strana původního vydání knihy *Yangzhouské vyletní loďky*. Dřevoryt, 1795.

Jak vlastně žilo město Yangzhou v druhé polovině osmnáctého století, naznačí výbor autentických textů z knihy Yangzhouské výletní loďky (Yangzhou huafang lu, 1795), ve které jsou popsány kratochvíle vzdělců i počitky obyčejných lidí. Kniha je životním dílem jediného autora, místního rodáka jménem Li Dou (?–1817), který sice nepatřil mezi nejbohatší, ale díky vzdělání se řadil mezi společenskou elitu.¹ Coby zcestovalý muž dokázal výjimečnou přitažlivost svého rodiště ocenit. V knize popisuje nespočetné zahrady a scenerie, kláštery, čajovny a tržiště. Přibližuje báječný svět čínských vzdělců, kteří se navzdory tehdejší silně komercializované době stále zhlíželi ve vlastní výlučnosti definované učeností, vyumělkovaným prostředím, zahálčivým životním stylem a podobnými fenomény. Přinejmenším od sedmnáctého století však do jejich uzavřeného světa začali pronikat bohatí obchodníci a zároveň mecenáši. Měli zemitější vkus, a tím byly četné aspekty vysoké kultury dávány v plen popularizaci: hranice mezi elitní a masovou kulturou se počínala stírat. Vždyť i samotný autor knihy Li Dou tihnul k pochybnému světu divadla a kurtizán a zajímal se o četné formy lidové kultury a nenáročných zábav, běžných a snadno dostupných, ze kterých se mohli radovat lidé všech vrstev. Přestože to jemu i jeho knize vzdělání současníci vytýkali, dnes je právě pro tuto skutečnost vysoce ceněna.

Příznivá znamení

Císařská brána vede do severozápadní části Nového Města. Běžně se jí říká brána Nebeského klidu a směrem od ní do města pokračuje stejnojmenná ulice. Jméno získala podle kláštera Nebeského klidu, který však leží za hradbami. V levé části tohoto kláštera se nachází poustevna,

jinak též klášterní Východní zahrada. Zamíříte-li na sever, dostanete se k zadní brance této Východní zahrady. Když pak zahnete na východ, přijdete k pahorku Slivoňových květů. Napravo se rozprostírá meruňkový sad čili klášterní Západní zahrada. Cesta podél kanálu vás dovede na ulici Hojných radostí domovním průchodem, který tuto nákupní třídu dělí na Horní a Dolní. Dolní úsek vede až k Severní bráně.

Na konci ulice Nebeského klidu stojí zbytky staré klášterní brány. Původně tam stály též dva císařské sloupy. Když byla postavena novoměstská hradba a odřízla klášter Nebeského klidu od města, byly císařské sloupy strženy. Dnes je toto místo známé díky slavobráně vysoké dvacet stop. Nápis na ní hlásá: „Je-li císařský dvůr v souladu s nebesy, bude štěstí na zemi.“ Pod stříškou sídlí netopýři, které by bylo možné počítat na desetitisíce. Proto se tomuto místu přezdívá „desetitisícinásobné štěstí přichází na císařský dvůr“.² Pod slavobránou nocují stovky žebráků. (4/1–2)

Květinový trh

Před palácem Nebeského štěstí, hned vedle slavobrány, se konají květinové trhy. Ve starých kronikách je psáno, že první květinové trhy se konaly u kláštera Zenového moudra. Wang Guan ve svém *Herbáři yangzhouských pivonek (Shaoyao pu)* zas praví: „Yangzhouští, ať bohatí, či chudí, pěstují květiny. Květinové trhy se konají denně na Rozjasněném mostě.“ Tyto dva trhy, v klášteře Zenového moudra vně hradeb a na Rozjasněném mostě uvnitř hradeb, tudíž existovaly už v oněch dávných dobách. V posledních letech se květiny začaly ve velkém pěstovat na pahorku Slivoňových květů, v Květinové vesnici, v pevnosti, v Malém Maoshanu³ a na hrázi Blesku. Odtud se každého rána svázejí na trhy ve městě. Na výstavách květin, které se konají naproti domu bakaláře Zhanga na Svátek květin,⁴ jsou k vidění proslavené

odrůdy ze všech osad v okolí. Onen bakalář se celým jménem jmenuje Zhang Sui a nechává se oslovovat Yinyuan – Pitné zřídlo. Všichni mu ale říkají šermíř Zhang, protože skvěle ovládá meč. Vyzná se též v pěstování bonsajů. Jeho slivoně jsou stejně vyhlášené jako bonsaje bakaláře Yao Zhitonga či magistrátního úředníka Di Tianbaoa. Však se jim také přezdívá „tři bonsajisté“. Hned za ně bych umístil Zhang Qirena, vousáče Liu Shisana a taoistu Wu Songshana, kteří se tomuto umění naučili od nich. Zhang Suiův syn se jmenuje Zhang Jushou. Ve společnosti je znám pod jménem Rencui, sám užívá pseudonym Stará hora. Žije sice v chudobě, ale píše krásné básně. (4/3)

Obr. 1-5: Li Shan (1686–1756), Chryzantémy. List z alba, malba tuší, 30 × 38 cm, 1728.

Zápasy cvrčků

Na Severním předměstí je možné sehnat větší cvrčky než kde jinde. Pěstuje je tam jeden místní člověk jménem Ming Qiu, který je autorem spisku *Jak rozpoznat cvrčky (Xiang chong pu)* s podtitulem *Pěkní a bojovní [cvrčci z chovu] pana Minga. Za znalosti v oboru vděčí panu Wangovi z okresu Shexian. Časem velice zbohatnul. (1/32)*

Hostince a čajovny

Hostinec U Džbánů s jarním vínem se nachází na západní straně ulice. Když se návštěvníci vracejí do města, hlavu dosud plnou zšeřelých pahorků a lesklého jezera, chystá se pro ně pod každou střechou pokrm z ryb a bambusových výhonků. Pijí, dokud nedopijí, a přitom stačí prohovořit všechno možné. Nejvíce hostů přichází právě sem. Síň U Modrého leknínu je také na západní straně ulice. Jde o čajovnu spravovanou mnichy z hory Šestinásobného pokoje. Mniši na jaře a v létě pracují na vlastních čajových plantážích, přes podzim a zimu žijí v čajovně. Pokud zavítáte do východní části [Nového] Města, nakupte si zde čaj na celý den.

Dvojverší podél dveří nadepsal Zheng Banqiao. Práví se v něm:

*Vzdělanec odjakživa rozpozná vodu, [z které se vařil čaj],
mniši odpradávná zápolí [o prvenství] v čajích.*

(4/4)

Laskavý úředník a slavný kaligraf

Zheng Xie, zvaný Kerou, si přezdíval Banqiao čili Dřevěná lávka. Pocházel ze Xinghua. Složil nejvyšší zkoušku a vykonával úřad

okresního správce [ve Weixianu]. V době, kdy nosil úřednický klo-
bouk, usilovala jistá bohatá rodina o ženicha, a protože byl chudý,
chtěla ho získat za tisíc zlatáků.⁵ Zheng Xie přijal jejich dceru za
vlastní a povolal vyhlédnutého ženicha do své úřadovny. Vtom vešla
jeho „dcera“ a poklonila se hostovi, Zheng Xie předložil zlatáky a oba

Obr. 1-6: Zheng Xie (1693–1765), Orchideje. Malba tuší, 1764.

sezdal. Dal zavolat kočár, který je odvezl do domu nevěsty. Všichni to považovali za projev laskavosti. Později se vyznamenal během katastrofálních záplav. Když bylo po všem, vrátil se do rodného kraje.

Svého času si dal ušít pytel, kam ukládal peníze, hedvábné štočky a laskominy, prostě všechno, co měl. Když bylo třeba, něco vytáhl. Pokud narazil na přátele, žáky nebo krajany v nouzi, hned jim také dal. Pobýváje v Yangzhou, užíval osobní pečeť s nápisem „před dvaceti lety [vyryl] starý Banqiao“. S panem Lu Jianzengem složili nespočet básní.⁶ Banqiao napsal *Básně, písně a črty* (*Banqiao shi, ci, chao*) a *Dopisy a popěvky* (*Jiashu xiaochang*). Kombinoval úřednické a standardní písmo a vytvořil vlastní, osobitou kaligrafii. V [jeho působišti] Weixianu v provincii Shandong toto písmo často napodobují. (10/48)

Lázně

Móda lázní se ujala počínaje salonem Guových v městečku Shao-bo. Podle tohoto vzoru byl [v Yangzhou] zaveden Zhangův salon, ležící vně brány Rozvážného klidu. Majitel pan Zhang pak založil další lázně s týmž provozem dole ve městě, poblíž kláštera Nauky Abhjudája, tak aby se vzájemně doplňovaly. Proto se sobě všechny městské lázně, uvnitř i vně hradeb, víceméně podobají. Nejvíce prosperuje Malý ostrovní ráj u Rozjasněného mostu, Jezírko z bílého nefritu za mostem Věčného míru, Strážka obtočená hedvábnou nití za branou U Mělkého ústí, Salon pana Tao u brány Rozvážného klidu, Pramen s bílým pískem u Skladištní brány a Malá horská zahrádka na molu. Na severním břehu Úředního kanálu byl upraven jako lázně pramen známý pod jménem Průhledná stuha. Za východní celnici jsou lázně Guanglingské⁷ vlnobití. Z mimoměstských lázní prosperuje Salon pana Gu v Oltářní uličce.

Nejznámější je ovšem Nový žírný pramen na Severobranské ulici. Čtvercový bazén o hraně dlouhé něco přes jeden sáh je obložen mramorem. Uvnitř je rozdělen na oddíly různé velikosti. Ty větší jsou hned u kotle, proto je v nich horká voda. To jsou takzvané velké bazénky. Druhé v pořadí jsou střední bazénky. V malých už voda není moc teplá a říká se jim bazénky pro panenky. Truhly na oděvy jsou rozestavěny dokola v hlavní hale jako sedačky. Při stěnách stojí vysoké skříně.

Dovnitř se chodí do takzvaných malých horkých komůrek. Tam se podávají čaje i víno a maséři šlehají hosty čerstvě nalámanými proutky. Zařízení je luxusní a obsluha vynikající.

Mladí muži chodí do lázni večer před svatbou a utrácejí zlatáky po hrstech. Lázni večer před Novým rokem se říká „očistná“. Lázni před Svátky dračích člunů se říká „bylinná koupel“. (1/39)

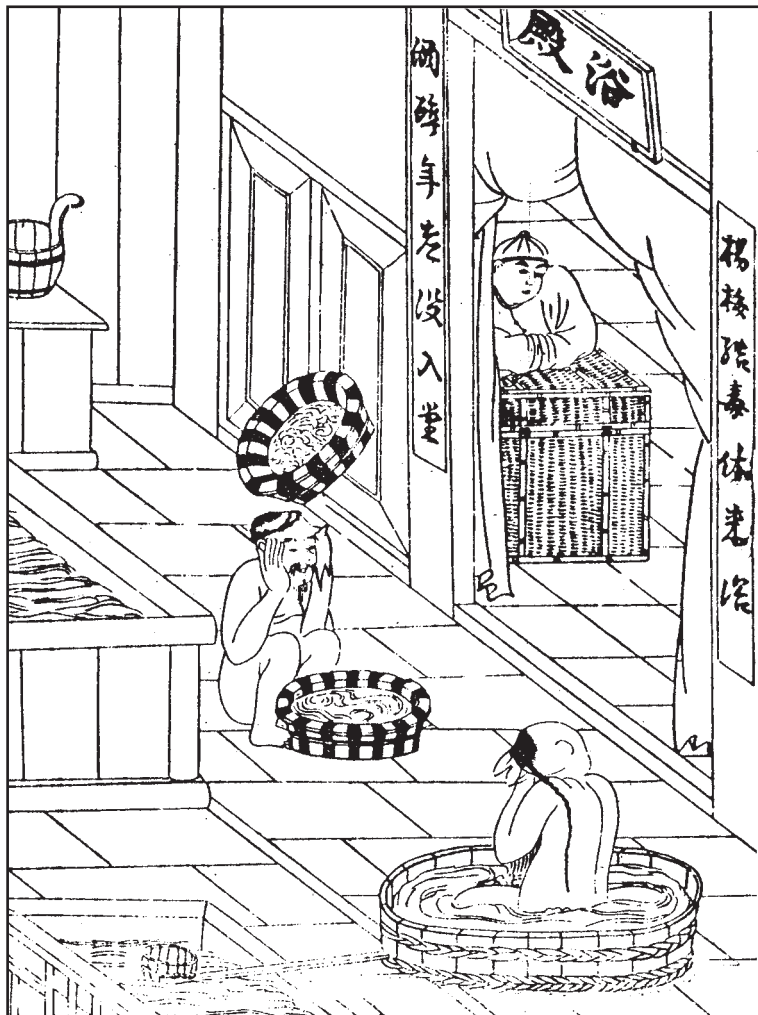
Rybí trh

Zlatá hráz stojí severozápadně od hradeb. V kronice z éry Jiajing⁸ se hovoří o Žluté⁹ hrázi, ta je už ale dávno zbořená. Dnešní hráz se táhne od Vysokého mostu podél východního [břehu Travnatého kanálu] a zadržuje vodu ze všech přítoků. Protože je tam sypká půda a nic se z ní nepořídí, postavili hráz ze dřeva. Konají se na ní rybí trhy.

Naše prefektura se rozkládá na území mezi řekou Huai a Dlouhou řekou. Na jejím jižním okraji leží posádkové město Trojříčí. Právě tam se na jaře připlouvají třít mořské placky; také do hlubokých vod přístavu Guazhou připlouvají ryby až z moře. Na severu prefektury, v jezerech okolo měst Ailing, Píše a Shaobo, se pěstuje nesmírné množství sladkovodních ryb. Za příznivého větru se dopravují po Úředním kanálu na Zlatou hráz, kde je nakupují všichni hostinští z Yangzhou. Trh se koná třikrát denně, ráno, v poledne a navečer.

Obr. 1-7: Lázně. Ilustrace z japonské knihy *Zápisky o zvycích Qingû* (*Kinzoku kibun*), 1799.

Obr. 1-8: Li Shan (1686–1756), Ryba, cibulka a zázvor. List z alba, malba tuší, 30 × 38 cm, 1728.

Přijíždějí na něj lidé ze všech měst a vesnic ležících na jezerech. Trhovce nakoupí ryby přímo od rybáře a pak je dá odnést do města. Nosiči s tyčí na rameni jen letí, běží až čtyřicet mil – ti nejzdatnější dokonce sedmdesát mil – a v cíli jsou za chvíli.¹⁰ Vždyť na rychlosti jejich chůze závisí kvalita zboží.

Nejlepší je amur bílý, bělavá parma a okoun, po nich následuje kapr, robalo, amur černý a hadohlavec skvrnitý. Nejlevnější jsou malé rybky, ať tenké, či placaté. Naproti tomu pražma mořská, placcka, červený okoun a mořský jazyk jsou mořské ryby. Kraby nasbírají

jednak v rybnících, jednak v řece Huai. Ti jsou větší, ale nemají dost výraznou chuť. Krabi z rybníků jsou sice menší, ale chutnají skvěle, a proto jim labužníci dávají přednost. Na hrázi jsou také obchůdky, kde se prodává osmero čerstvých pochutin, a to vodní kaštiny, lotosový kořen, taro, kaki, ráčci, krabi, mušle a ředkvičky. Také ve městě je rybí trh. (1/20)